

Vlaams
Parlement

ingediend op **1405** (2017-2018) – Nr. 1
8 december 2017 (2017-2018)

Conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Lorin Parys, Lies Jans, Marc Hendrickx, Tine van der Vloet,
Peter Persyn en Elke Sleurs

betreffende gezinshuizen

INHOUD

1. Opzet.....	3
2. Cijfers.....	3
3. Waarom een gezinshuis?	4
4. Waar situeren gezinshuizen zich in het jeugdhulplandschap?	5
5. Pleegzorg in Frankrijk en Nederland	7
6. Nederlandse gezinshuizen in een bredere context	7
6.1. Kenmerken van de gezinshuizen in Nederland.....	8
6.2. Soorten gezinshuizen	9
6.3. Verschillen met andere vormen van jeugdhulp	9
6.4. Effectiviteit van gezinshuizen.....	11
7. Wat moet er vandaag veranderen om gezinshuizen in Vlaanderen mogelijk te maken?	12

1. Opzet

Wanneer kinderen jonger dan 6 jaar uit huis worden geplaatst, is pleegzorg de eerste optie. Zo staat het in het decreet van 29 juni 2012 houdende de organisatie van pleegzorg. In de praktijk loopt het anders. De voorzieningen in de integrale jeugdhulp boden vorig jaar huisvesting aan meer dan 900 kinderen onder de 6 jaar, van wie er heel wat wachtten op een pleeggezin. Maar ook voor kinderen met een beperking, en voor broers en zussen die samen een thuis moeten vinden, zijn de opvangmogelijkheden in het huidige pleegzorgsysteem beperkt. Daardoor komen ze vaak terecht in een voorziening. Daar horen die kinderen niet thuis.

We moeten in Vlaanderen werk maken van een de-institutionalisering van jonge kinderen. Ook vanuit Europa wordt er druk uitgeoefend om dat te doen. Hoewel het personeel in de meeste voorzieningen er alles aan doet om kinderen professioneel bij te staan, blijft een voorziening een kunstmatige biotoop met neveneffecten, vooral op het vlak van een veilige hechting.

Daarom stellen we voor om kinderen jonger dan 6 jaar, broers en zussen, en kinderen met een beperking opvang aan te bieden in een gezin. Dat gezin is georganiseerd in de vorm van een gezinshuis en heeft een gezinsvriendelijk klimaat dat vergelijkbaar is aan dat in de pleegzorg. We gaan uit van een bezetting van vier kinderen in een gezinshuis. De gezinshuisouders hebben een opleiding gekregen, en krijgen een loon als bediende of werken op zelfstandige basis, verbonden aan een jeugdhulpvoorziening. Van die voorziening krijgen ze pedagogische en agogische ondersteuning, en occasionele opvang als dat noodzakelijk is.

2. Cijfers

449 kinderen jonger dan 6 jaar verbleven in 2016 in de centra voor kindercare en gezinsondersteuning (ckg's). Dat is bijna 75% van alle kinderen die vorig jaar in een ckg verbleven. De gemiddelde verblijfsduur in het lang residentieel aanbod bedraagt 305 dagen. Door de wijze van registratie en rapportage op jaarbasis is dat echter een behoorlijk onbetrouwbaar cijfer en vermoedelijk een onderschatting van de reële duur, zo staat het in het jaarverslag Integrale Jeugdhulp.

209 kinderen jonger dan 6 jaar verbleven vorig jaar minstens één keer in een multifunctioneel centrum (MFC). Een verblijf aanbieden in een MFC betekent het aanbieden van nachtopvang, met inbegrip van ondersteuning in de avond- en ochtenduren. Het gaat zowel om kinderen en jongeren die zeer sporadisch gebruikmaken van verblijf (bijvoorbeeld via kortdurend verblijf) als om personen die zeer intensief worden opgevangen.

144 kinderen jonger dan 6 jaar verbleven in 2016 in een voorziening. 40% van alle kinderen en jongeren die in een organisatie voor bijzondere jeugdbijstand zitten, verblijft er een jaar of langer.

109 kinderen onder de 6 jaar verbleven in 2016 in een onthaal-, oriëntatie- en observatiecentrum.

Dat brengt het totale aantal kinderen jonger dan 6 jaar die in 2016 in een residentiële opvang van de niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp verbleven, op 911. Waarschijnlijk is er een kleine overlapping tussen de cijfers en ligt het exacte getal iets lager.

Van alle kinderen die op de wachtlijst voor pleegzorg staan, zijn er 324 onder de 6 jaar (laatst beschikbare cijfers, juli 2017). Over het aantal broers en zussen dat op een pleeggezin wacht of het aantal kinderen met een beperking dat op de pleeggezinwachtlijst staat, zijn geen exacte cijfers voorhanden.

3. Waarom een gezinshuis?

Kinderen die jonger zijn dan zes jaar en uit huis worden geplaatst, horen niet thuis in een voorziening. Die groep jonge kinderen heeft behoefte aan een duidelijke en warme gezinssituatie of een situatie die daar zo dicht mogelijk bij aanleunt. Ze hebben vaste verzorgingsfiguren nodig die er onvoorwaardelijk voor hen zijn zodat ze een veilige hechting kunnen ontwikkelen. Dat is belangrijk voor een goede start in het leven. Het finale en uiteindelijke doel van deze conceptnota is even eenvoudig als ambitieus: geen enkel kind onder de zes jaar nog in een voorziening laten terechtkomen. En daarbij voor voldoende opvang in een gezinscontext zorgen voor broers en zussen, en voor kinderen met een beperking.

Het is simpelweg onverantwoord om jonge kinderen op basis van een pleegzorgwachtlijst dan maar in een voorziening te laten instromen. Kinderen die op jonge leeftijd te lang in een residentiële setting verblijven voor ze naar pleegzorg kunnen overstappen, hebben later vaak problemen met een veilige hechting. Ze ontwikkelen geregeld hechtingsstoornissen, hebben een ontwikkelingsachterstand of ervaren later vaker psychologische moeilijkheden.

Zeer uitgebreid biologisch en ontwikkelingsonderzoek bewijst dat verwaarlozing meer schade aanbrengt in de ontwikkeling van een jong kind dan fysiek geweld. Verwaarlozing betekent dan het onderbreken of afwezig zijn van een reactie van een opvoeder.¹

Omdat een kind verwacht dat het een responsieve relatie heeft met een ouder, is de afwezigheid daarvan een serieuze bedreiging voor de ontwikkeling van een jong kind. In de hersenen worden als gevolg van de constante stress als een 'antwoord' op bijvoorbeeld geluidjes dat het kind maakt, achterwege blijft, bepaalde verbindingen niet gelegd. Daardoor verloopt de informatiedoorstroming in de hersenen moeilijker. Met als gevolg een achterstand in ontwikkeling, fysieke groei, beperkingen in het stellen van uitvoerende handelingen, zelfregulering, emotionele ontwikkeling en stress. Onderzoek laat een verband zien met het biologische stresssysteem, dat resulteert in een groter risico op depressie, angststoornissen en cardiovasculaire problemen. Maar er bestaat ook een link met een groter risico op emotionele en interpersonele problemen zoals slechte impulscontrole en laag zelfvertrouwen. Bovendien is er een verband met leermoeilijkheden en slechte schoolresultaten.

Het Nederlandse Kennisbureau ter Meulen, dat onderzoek doet rond pleegzorg en adoptie, vat de recente bevindingen als volgt samen:

"De hersenen van kinderen ontwikkelen zich de eerste 3 jaar intensief. Naast psychologisch onderzoek laat ook hersenonderzoek zien dat voor het aanleggen van goede verbindingen in de hersenen een zogenaamde 'serve and return' absolute noodzaak is: ouders reageren op gezichtsuitdrukkingen, geluidjes, praten etc. van de baby/dreumes, en het kindje reageert terug. Door deze constante interactie worden hersencellen gevormd, de juiste bedrading aangelegd en verbindingen 'gesnoeid'. Als er geen of een onbetrouwbare reactie komt, dan wordt de gezonde architectuur van het brein verhinderd en toekomstig leren, gedrag en gezondheid worden aangetast.

In tehuizen is een dergelijk intensief contact niet mogelijk – verzorgers hebben hier op zijn minst shifts en vakanties. Scans van hersenen van tehuis kinderen laten

¹ <https://developingchild.harvard.edu/resources/the-science-of-neglect-the-persistent-absence-of-responsive-care-disrupts-the-developing-brain/>;
<https://developingchild.harvard.edu/resources/inbrief-the-science-of-neglect-video>.

zien dat minder hersencellen en verbindingen worden aangelegd. Verwaarlozing is voor een klein kind schadelijker dan andere vormen van vroeg kinderlijk trauma. Kinderen hebben vaste verzorgers/ouders nodig met wie ze een gehechtheidsrelatie kunnen opbouwen, en ook dat is moeilijker in tehuizen. Een gehechtheidsfiguur is iemand op wie je kan bouwen, die je veilig laat voelen als er stress is. Ook dit is een belangrijk aspect van de 'serve and return' en is veel moeilijker in tehuizen. Het stressniveau bij tehuiskinderen is dan ook veelal ontregeld.

Kinderen die in pleeggezinnen worden geplaatst zullen over het algemeen al vroeg kinderlijk trauma hebben meegemaakt omdat hun ouders niet adequaat voor ze hebben kunnen zorgen. Gelukkig heeft onderzoek ook aangetoond dat plaatsing in een pleeggezin tot herstel kan leiden. Hierbij blijkt het wel van belang dat de plaatsing stabiel is – overplaatsingen van kinderen blijken de positieve ontwikkelingen in het pleeggezin ernstig te bedreigen.

Dus niet alleen een oproep voor extra pleegouders in de Week van de Pleegzorg, ook voor meer stabiliteit in plaatsingen!”.

De plaatsing in een residentiële setting is niet alleen een breuk met thuis, maar ook met het gezinsleven als samenlevingsvorm. Vergelijkend onderzoek tussen residentiële opvang en pleegzorg van onder meer professor Vanderfaillie toont aan dat, zeker in het geval van jonge kinderen, pleegzorg effectiever is en meer ontwikkelingsmogelijkheden biedt voor het kind.

192 landen hebben binnen de VN richtlijnen goedgekeurd voor alternatieve zorg bij kinderen. Die richtlijnen komen erop neer dat alleen in strikt noodzakelijke gevallen kinderen in een voorziening mogen worden opgevangen. Bovendien moet die voorziening kleinschalig zijn en met een doorgedreven gezinsklimaat. In overeenstemming met die aanbeveling kunnen er twee uitzonderingen op het afschaffen van het residentiële aanbod voor jonge kinderen worden gemaakt. Als er specifieke en gespecialiseerde zorg nodig is, bijvoorbeeld voor baby's met intoxicatie, kan gespecialiseerde residentiële opvang onontbeerlijk zijn. Ook voor heel korte periodes, zoals voor crisisopvang, kan een kind dat uit een situatie van onveiligheid komt, in de toekomst nog steeds worden opgevangen in een leefgroepje. De indieners van deze conceptnota pleiten ervoor dat het resterende residentiële aanbod daarbij ook wordt hervormd.

4. Waar situeren gezinshuizen zich in het jeugdhulplandschap?

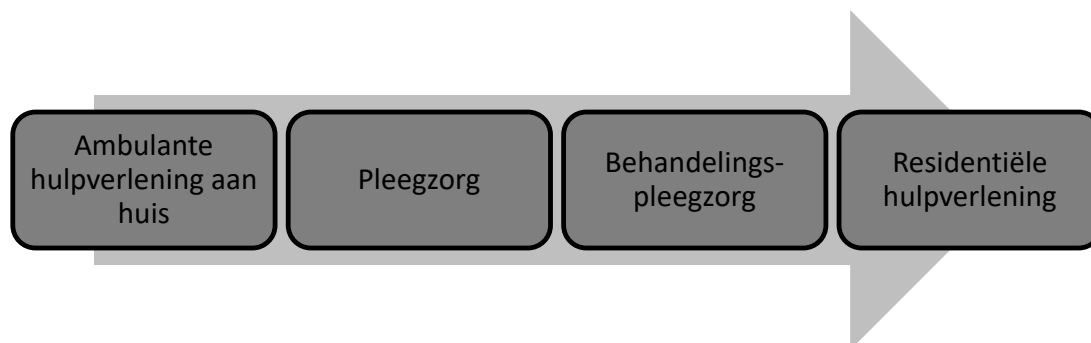
Gezinshuizen vullen een leemte op in het landschap van de jeugdhulp in Vlaanderen. De mogelijkheden van jeugdhulpverlening in Vlaanderen kunnen grofweg in een continuüm worden geplaatst, afhankelijk van de mate waarin de jongere in die vorm van jeugdhulpverlening wordt geïnstitutionaliseerd.

Alle vormen van ambulante jeugdhulpverlening waarbij de jeugdhulpverlener zich verplaatst naar de jongere, kunnen worden beschouwd als de minst institutionaliserende vorm van hulpverlening, omdat de jongere in een dergelijke situatie zijn gebruikelijke thuisituatie en gezinscontext grotendeels kan behouden.

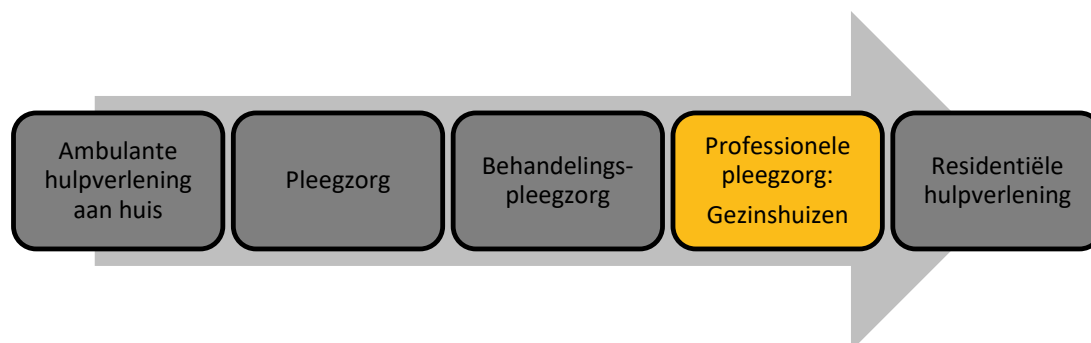
Als het onvermijdelijk is om toch over te gaan tot een uithuisplaatsing van de jongere, omdat de thuiscontext bijvoorbeeld onhoudbaar is geworden, wordt er in Vlaanderen steevast van uitgegaan dat de pleegzorg de eerste te overwegen hulpvorm moet zijn. Kinderen of jongeren worden voor korte of langere tijd bij een pleeggezin geplaatst als de biologische ouders niet in staat zijn om voor hen te zorgen. Daarbij zijn er in Vlaanderen vijf verschillende vormen: ondersteunende pleegzorg, crisispleegzorg, kortdurende pleegzorg, langdurige pleegzorg en behandelingspleegzorg.

Bij behandelingspleegzorg krijgt de jongere extra begeleiding en behandeling, boven op de gewone pleegzorgbegeleiding. Behandelingspleegzorg kan worden verleend in samenwerking met een psychiatrisch ziekenhuis. Het is ook mogelijk dat de pleegouder zelf extra begeleiding krijgt.

Op het einde van het spectrum vinden we de residentiële jeugdhulpverlening. Op het hieronder geschetste continuüm is dat de meest institutionaliserende vorm van jeugdhulpverlening.

Met deze conceptnota willen de indieners de bestaande leemte tussen de (behandelings)pleegzorg en de residentiële hulpverlening opvullen door de oprichting van gezinshuizen zoals die onder andere al in Nederland bestaan.

Gezinshuisouders kunnen een heel traject opzetten met de jongeren en hun gezinscontext, en worden zo een betrouwbare, constante volwassene die er steeds is om hulp te bieden. De jongere en zijn gezinscontext worden niet voortdurend geconfronteerd met wisselende begeleiders. Er zijn veel meer leerkansen: jongeren ervaren hoe een gezin dagelijks functioneert en nemen dat mee in hun verdere leven. Bovendien krijgen ze meer vaste rolmodellen. De jongeren krijgen een 'nest' waar ze op kunnen terugvallen, een veilige, vertrouwde en voorspelbare omgeving, waar continuïteit heerst in de dagelijkse omgang en ze steeds dezelfde volwassenen om zich heen hebben.

Een uithuisplaatsing op zeer jonge leeftijd heeft dikwijls als resultaat dat kinderen langdurig in de residentiële zorg blijven. Via een professionele zorgsetting kan maximaal gewerkt worden aan het herstel van de relatie met het gezin van oorsprong. Binnen een gezinshuissetting zijn er meer mogelijkheden om zeer intensief samen te werken met het gezin van oorsprong, met het oog op een eventuele terugkeer van het kind naar zijn gezin. Die samenwerking gaat in bepaalde gevallen de draagkracht van een pleeggezin te boven.

5. Pleegzorg in Frankrijk en Nederland

In Vlaanderen is pleegzorg gebouwd op vrijwilligers. Dat is meteen ook een van de sterktes van het systeem: dat gewone mensen hun huis en hart openstellen voor een kind dat thuis niet kan opgroeien. Pleegouders krijgen in Vlaanderen een beperkte dagvergoeding, die varieert tussen 13 en 22 euro voor pleegkinderen zonder eigen inkomen.

In Frankrijk daarentegen is het pleegouderschap een volwaardige betrekking. Pleegouders zijn dan ook gewoon in dienst bij een private of openbare voorziening voor jeugdzorg. Kandidaat-pleegouders solliciteren voor de job van pleegouder. Als het kandidaat-pleeggezin uit twee partners bestaat, worden beide partners bij de sollicitatieprocedure betrokken. De pleegouder treedt dan officieel in dienst bij een voorziening en krijgt een bediendecontract. Bovendien voorziet Frankrijk in opvang voor jongeren, ouderen, mensen met psychiatrische problemen of volwassenen met een handicap binnen het pleegzorgsysteem.² Dergelijke vormen van professionele pleegzorg komen ook voor in andere landen als Bulgarije, Engeland, Kroatië en Zweden, al dan niet naast vrijwillige pleegzorg.³ Frankrijk lijkt in West-Europa wel een uitzondering te zijn, omdat in het grootste deel van de West-Europese landen pleegzorg minstens deels berust op vrijwilligerswerk.⁴

Nederland kent een grote mate van gelijkenis met Vlaanderen op het vlak van pleegzorg. Jongeren met een problematische opvoedingssituatie worden er 'geïndiceerd' door Jeugdzorg Nederland, waarna ze in een pleeggezin terechtkomen. Pleegouders worden er ook vergoed voor de zorg voor de kinderen door middel van een onkostenvergoeding.⁵ In Nederland bestaat ook een variant op pleegzorg, namelijk de gezinshuizen. Die kleinschalige woonvorm combineert elementen die ook voorkomen in het Franse pleegzorgmodel, met het pleegzorgmodel uit Nederland en Vlaanderen. Tegenwoordig kunnen gezinshuizen gedefinieerd worden als een professionele vorm van pleegzorg.⁶ Ook in de Verenigde Staten bestaan er vergelijkbare initiatieven zoals de Teaching Family Homes of Family Treatment Homes, de Browndale huizen of SOS Kinderdorpen. Finland heeft professional family homes, Zweden family style homes en Italië family based group homes.

6. Nederlandse gezinshuizen in een bredere context

Sinds het begin van de 20ste eeuw ontstonden in Nederland een aantal initiatieven die de basis vormen voor de huidige gezinshuizen. In 1908 startte het Burgerweeshuis in Amsterdam met een proefproject rond paviljoenverpleging, waarbij elf weeskinderen in een gezinssituatie werden geplaatst bij zogenaamde beroepspleegouders. Het proefproject bleek succesvol, maar daar bleef het bij omdat de belasting voor de pleegouders erg zwaar was. Er was geen ruimte voor aflossing of ontspanning.⁷

In 1914 ontstond in Nederland een vergelijkbaar initiatief als het huidige Jeugddorp De Glind. In het begin van de jaren 70 van de vorige eeuw ontstond in Nederland opnieuw de trend van weliswaar onderling verschillende initiatieven die één ge-

² Willemse, A. (2004). Elke dag is pleegzorgdag. Tiel: Uitgeverij Lannoo.

³ de Baat, M., & Berg-le Clercq, T. (2013, augustus). Wat werkt bij gezinshuizen? – website van het Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl>.

⁴ Willemse, A. (2004). Elke dag is pleegzorgdag. Tiel: Uitgeverij Lannoo.

⁵ Willemse, A. (2004). Elke dag is pleegzorgdag. Tiel: Uitgeverij Lannoo.

⁶ Klomp, A. (2012, september). In gesprek met gezinshuisouders: De ontwikkeling van gezinshuis-kinderen, de samenhang met de gehechtheids- en opvoedingsrelatie en met de oudercontacten in vergelijking met pleegkinderen – website van de Universiteit van Leiden: <https://openaccess.leiden-univ.nl>.

⁷ van Wijngaarden, A., & Stellingwerff, J. (2007, mei 15). Gezinshuizen tellen weer mee: van lokale initiatieven naar landelijke onderneming – website van Mobiel: tijdschrift voor pleegzorg: www.mobiel-pleegzorg.nl.

meenschappelijk kenmerk hadden: een zo groot mogelijke overeenkomst met normale leefsituaties in de maatschappij. In het licht van die trend besloot het sociaal-agogisch centrum het Burgerweeshuis van Amsterdam om in 1971 weer te gaan werken met gezinshuizen. De toenmalige directeur besloot dat onder de juiste voorwaarden ook gewone gezinnen konden worden ingeschakeld voor de hulpverlening aan jongeren.^{8 9}

Vanaf de jaren 80 tot het begin van de 21ste eeuw stonden de gezinshuizen wegens politieke overwegingen opnieuw onder druk. Enkele jaren geleden kwamen de gezinshuizen dan opnieuw op de politieke agenda, waarbij de toenmalige minister Rouvoet in een begeleidende nota schreef dat gezinshuizen een welkome aanvulling vormen op het al bestaande aanbod, waarbij er mogelijkheid is om jongeren professionele zorg te bieden in een gezinssituatie.^{10 11}

Vandaag worden ongeveer 2600 Nederlandse jongeren opgevangen in gezinshuizen, een stijging met ongeveer 50% sinds 2014. Opvallend is dat er in die periode maar twee zorgaanbieders zijn bijgekomen. Bestaande gezinshuizen bieden dus meer plaatsen aan voor kinderen, maar ontwikkelen zelf ook nieuwe en andere gezinswoonvormen. Zowel uit de gegevens van 2014 als uit die van 2016 blijkt dat het overgrote deel van de plaatsingen in Nederlandse gezinshuizen gericht is op een langdurig verblijf (89%). Een minderheid van de plaatsingen is gericht op crisisopvang (5%) of tijdelijk verblijf (6%).¹²

6.1. Kenmerken van de gezinshuizen in Nederland

De onderstaande kenmerken¹³ typeren de gezinshuizen:

- het gaat om een kleinschalige vorm van residentiële hulpverlening in een gezinssetting;
- gezinshuizen zijn 'gewone' huizen in een 'gewone' straat;
- een van de gezinshuishouders is professioneel bezig met het gezinshuis;
- de gezinshuishouder heeft een bepaald opleidingsniveau;
- het plaatsen in een gezinshuis kan verschillende doelen hebben.

Gezinshuizen bestaan uit gezinshuisouders met meestal drie tot zes kinderen, en zijn daarmee een kleinschalige vorm van de traditionele residentiële hulpverlening. De gezinshuisouders proberen zo veel mogelijk het klimaat van een gezinssituatie te creëren, wat de hulp kan bieden die de jongeren nodig hebben voor hun verdere ontwikkeling. Het gezin woont in een accommodatie van een zorgaanbieder of in het huis van de gezinshuisouders.

Toch is de samenstelling van zo'n gezin niet vastgelegd en kan ze verschillen van gezin tot gezin. Naar schatting woont 90% van de Nederlandse gezinshuisouders in Nederland samen met een partner. Bij ongeveer 6% is die partner van hetzelfde geslacht. Bij meer dan de helft van de gezinshuisouders wonen ook eigen kinderen in het gezinshuis. Bij ongeveer een derde zijn kinderen uit hetzelfde gezin samen opgenomen.

⁸ de Baat, M., & Berg-le Clercq, T. (2013, augustus). Wat werkt bij gezinshuizen? – website van het Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl>.

⁹ Van Lieshout, J. (1984). Gezinshuizen: model & methodiek. Amsterdam: S.A.C. Het Burgerweeshuis.

¹⁰ Van der Zanden, A., & Buffing, F. (1980). De gezinsprojecten: een nieuwe vorm van pleegzorg: een onderzoek naar de positie van de gezinsprojecten ten opzichte van de reguliere pleegzorg, de gezinshuizen en de therapeutische gezinsverpleging. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

¹¹ de Baat, M., & Berg-le Clercq, T. (2013, augustus). Wat werkt bij gezinshuizen? – website van het Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl>.

¹² Factsheet Gezinshuizen 2016: 50% meer kinderen opgevangen in gezinshuizen. (2017, mei 11) – www.gezinshuis.com; <http://www.gezinshuis.com>.

¹³ de Baat, M., & Berg-le Clercq, T. (2013, augustus). Wat werkt bij gezinshuizen? – website van het Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl>.

6.2. Soorten gezinshuizen

In Nederland zijn er verschillende soorten en types van gezinshuizen. Er wordt een onderscheid gemaakt op basis van het doel van de plaatsing, en daarnaast is er een opdeling mogelijk op basis van de configuratie van het gezinshuis:

1° indeling naar het doel van de plaatsing:

- a) gezinshuis als opvoedingsvariant;
- b) gezinshuis als hulpverleningsvariant;
- c) therapeutisch gezinshuis;

2° indeling naar 'configuratie':

- a) gezinshuisouder in dienst van een zorgaanbieder;
- b) gezinshuisouder als ondernemer.

Een gezinshuis is een woonvorm die het meest geschikt is voor jongeren van wie zeker is dat ze gedurende een langere tijd niet in hun normale thuisomgeving terecht kunnen. De doelstelling is dan niet langer het herstellen van de oorspronkelijke gezinssituatie, maar het liefdevol opvangen van het kind en het een perspectiefvolle opvoedingssituatie bieden. Dat zijn de gezinshuizen zoals ze die in Nederland als opvoedingsvariant kennen (punt 1°, a). In Vlaanderen is dat aspect, namelijk het bieden van een perspectiefvolle opvoedingssituatie, te vergelijken met perspectiefbiedende pleegzorg.

Gezinshuizen als hulpverleningsvariant (punt 1°, b) bieden dan weer een kleinschalige, kortdurende en acute vorm van opvang voor jongeren. Die variant kan gebruikt worden als de opvoedingsproblemen zo hoog oplopen dat de jongere niet meer thuis kan of wil wonen. Bij die vorm is er wel nog een duidelijk zicht op herstel van de oorspronkelijke gezinssituatie. Dat soort van gezinshuizen kan dus het best vergeleken worden met een vorm van crisispleegzorg in Vlaanderen.

De therapeutische gezinshuizen (punt 1°, c) zijn kleine woon- en leefeenheden voor hulpverlening aan vier tot zes kinderen tussen twee en veertien jaar oud met gedragsproblemen. In die variant zijn verzorging, opvoeding en behandeling met elkaar verweven. De kinderen krijgen er een evenwichtige basis voor hun verdere groei en ontwikkeling. Sommige kinderen gaan daarna weer naar huis, andere gaan naar een pleeggezin of een leefgroep.

De bovenstaande varianten kunnen worden opgedeeld naargelang van de configuratie van het gezinshuis. Zo kan een van de gezinshuisouders in dienst zijn bij een zorgaanbieder (punt 2°, a). De andere ouder hoeft niet per se professioneel bezig te zijn in het gezinshuis en kan een andere job hebben. De gezinshuisouders worden in dit type begeleid door een ambulante hulpverlener, met wie ze samenwerken aan een gezonde ontwikkeling van de jongeren.

In een tweede type gezinshuizen exploiteert de gezinshuisouder het gezinshuis als een zelfstandig ondernemer (punt 2°, b). Binnen het kader van een franchisecontract heeft de gezinshuisouder zelf de regie en verantwoordelijkheid over de dagelijkse gang van zaken in handen. De gezinshuisouder wordt wel nog steeds begeleid door de franchisenemer. Vaak ontwikkelt de franchisenemer een competentieprofiel voor de gezinshuisouder.

6.3. Verschillen met andere vormen van jeugdhulp

Gezinshuizen verschillen op een aantal aspecten van andere vormen van jeugdhulp. Zowel jongeren in een residentiële leefgroep als jongeren in een gezinshuis kregen in Nederland de indicatie 'residentiële zorg'. Het belangrijkste verschil is echter dat er in een residentiële leefgroep geen sprake is van een gezinsetting. Gezinshuisouders en hulpverleners in een residentiële setting zijn beide in dienst bij een zorgaanbieder, maar er is een duidelijk verschil in de arbeidsvoorwaarden:

gezinshuisouders wonen in het gezinshuis en leven dus 24 uur per dag en 7 dagen per week samen met de jongere, terwijl begeleiders in een residentiële setting in teamverband werken in dag-, avond- en weekenddiensten.

De gezinshuisouders kunnen in het kader van hun overeenkomst en hun opdracht een intensieve ondersteuning krijgen voor de uitoefening van hun taak.

Meer dan bij pleegzorg zijn er mogelijkheden om op een intensieve wijze samen te werken aan de relatie tussen die jonge kinderen en hun biologische ouders. Meer dan bij pleegzorg kan er in een gezinshuis ook bewust plaats worden gemaakt voor de opvang en begeleiding van broers en zussen. Kinderen kunnen er verblijven in een kleinschalige, familiale setting die het 'gewone leven' zo veel mogelijk benadert.

Daarnaast zijn er een beperkt aantal vaste zorgfiguren aanwezig in het leven van het kind. Er is dus continuïteit in de opvoedingsrelatie die de jonge kinderen de gelegenheid geeft om een gezonde hechtingsrelatie te ontwikkelen.

Ten slotte zijn er meer mogelijkheden om specifiek aandacht te hebben voor de opvang van broers en zussen.

Gezinshuizen verschillen ook van pleegzorgsituaties. Beide hulpverleningsvormen zijn een duurzame vorm van hulpverlening en kenmerken zich door de persoonlijke betrokkenheid van de opvoeder bij de situatie van de jongere. Toch zijn er een aantal belangrijke verschillen. Jongeren die geplaatst worden in een gezinshuis, krijgen in Nederland een indicatie voor residentiële vormen van jeugdhulp, terwijl jongeren in pleeggezinnen een pleegzorgindicatie krijgen. Pleegouders krijgen zowel in Vlaanderen als in Nederland alleen een vergoeding voor de pleegzorgsituatie, terwijl gezinshuisouders betaald worden op basis van een arbeidsovereenkomst met de zorgverstrekker of op basis van het franchisecontract. Sommige gezinshuisouders hebben ook de mogelijkheid om te verblijven in een woning van de zorgverstrekker. Bovendien wordt van gezinshuisouders vaak verwacht dat ze ook een professionele achtergrond hebben op basis waarvan ze hun beroep kunnen uitoefenen. Gezinshuisouders zijn ook verantwoordelijk voor alles naast de opvoeding van hun 'pleegkind', zoals alle administratie, rapportage en het plan van aanpak. Die taken worden in een pleegzorgsituatie vaak uitgevoerd door de pleegzorgbegeleider. Gezinshuisouders kunnen binnen het kader van hun overeenkomst en opdracht een intensieve ondersteuning krijgen voor de uitoefening van hun taak.

Bij de opvang in een gezinshuis zijn er ook meer mogelijkheden om op een intensieve wijze samen te werken aan de relatie tussen de jonge kinderen en hun biologische ouders. En meer dan bij pleegzorg kan er in een gezinshuis bewust plaats worden gemaakt voor de opvang en begeleiding van broers en zussen.

Het Nederlandse Jeugdinstituut heeft de afgelopen jaren een kenniskring uitgebouwd waarin meer evidencebased en practicebased onderzoek kan worden gedaan naar de gezinshuizen in Nederland.^{14 15} Kinderen in gezinshuizen lijken vaker dan pleegkinderen externaliserend probleemgedrag te vertonen en minder wederkerig te reageren in contact met anderen. Bij pleegkinderen is vaker sprake van

¹⁴ Klomp, A. (2012, september). In gesprek met gezinshuisouders: De ontwikkeling van gezinshuis-kinderen, de samenhang met de gehechtheids- en opvoedingsrelatie en met de oudercontacten in vergelijking met pleegkinderen – website van de Universiteit van Leiden: <https://openaccess.leiden-univ.nl>.

¹⁵ Van der Steege, M. (2012). Gezinshuizen in de jeugdzorg. De kennis verzameld en de stand van zaken, Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

een internaliserende problematiek. Er is in gezinshuizen bovendien meer ruimte voor contact met de biologische ouders van het kind.¹⁶

In de kenniskring wordt aangegeven dat vooral kinderen met een meervoudige problematiek, voor wie de plaatsing in een pleeggezin geen optie blijkt, het best een langdurige gezinshuisplaatsing kunnen krijgen.^{17 18 19} Wetenschappelijk onderzoek naar de factoren die meespelen in een succesvolle gezinshuisplaatsing is momenteel echter beperkt.

Onderzoek toont aan dat kinderen in gezinshuizen veel meer problematieken vertonen dan pleegkinderen²⁰, wat het bestaan van specialistische gezinshuizen in Nederland kan rechtvaardigen. Datzelfde onderzoek toont ook aan dat kinderen in gezinshuizen een positieve ontwikkeling doormaken vanaf hun komst in het gezinshuis. Overplaatsing zou moeten worden voorkomen en een gezinshuisplaatsing is best perspectiefbiedend en dus beter op de langere termijn gefocust.

6.4. Effectiviteit van gezinshuizen

Zowel in Nederland als in andere landen is er weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar gezinshuizen en daarmee vergelijkbare kleinschalige vormen van residentiële hulpverlening in een gezinsetting. In Nederland werd tot vandaag geen onderzoek gevoerd naar de effectiviteit van gezinshuizen. Ander onderzoek, ook internationaal, geeft wel aanwijzingen voor de effectiviteit van gezinshuizen of daarmee te vergelijken initiatieven, maar voeren geen wetenschappelijk bewijs daarvoor aan. De onderstaande werkzame factoren moeten dan ook zeer voorzichtig worden geïnterpreteerd²¹:

- betrokkenheid van de gezinshuisouders bij de behandeling van de jongere;
- gedegen opleiding, training en bijscholing van gezinshuisouders, naar het voorbeeld van Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC) en Teaching Family Homes;
- langdurig verblijf van de jongere in het gezinshuis;
- creëren van een huiselijke gezinssfeer;
- kwaliteiten waarover de gezinshuisouder beschikt, waaronder zich kunnen inleven in de belevingswereld van de jongere;
- contact tussen ouders en jongeren, dat positief samenhangt met het succes van de plaatsing;
- begeleiding en ondersteuning van de ouders;
- wederzijdse acceptatie tussen de ouders en de gezinshuisouders;
- stimuleren van het sociale netwerk van de jongere;
- nazorg op maat.

¹⁶ Klomp, A. (2012, september). In gesprek met gezinshuisouders: De ontwikkeling van gezinshuis-kinderen, de samenhang met de gehechtheids- en opvoedingsrelatie en met de oudercontacten in vergelijking met pleegkinderen – website van de Universiteit van Leiden: <https://openaccess.leiden-univ.nl>.

¹⁷ Klomp, A. (2012, september). In gesprek met gezinshuisouders: De ontwikkeling van gezinshuis-kinderen, de samenhang met de gehechtheids- en opvoedingsrelatie en met de oudercontacten in vergelijking met pleegkinderen – website van de Universiteit van Leiden: <https://openaccess.leiden-univ.nl>.

¹⁸ Van der Steege, M. (2012). Gezinshuizen in de jeugdzorg. De kennis verzameld en de stand van zaken, Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

¹⁹ de Baat, M., & Berg-le Clercq, T. (2013, augustus). Wat werkt bij gezinshuizen? – website van het Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl>.

²⁰ Klomp, A. (2012, september). In gesprek met gezinshuisouders: De ontwikkeling van gezinshuis-kinderen, de samenhang met de gehechtheids- en opvoedingsrelatie en met de oudercontacten in vergelijking met pleegkinderen – website van de Universiteit van Leiden: <https://openaccess.leiden-univ.nl>.

²¹ de Baat, M., & Berg-le Clercq, T. (2013, augustus). Wat werkt bij gezinshuizen? – website van het Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl>.

7. Wat moet er vandaag veranderen om gezinshuizen in Vlaanderen mogelijk te maken?

De indieners van deze conceptnota stellen voor om in de integrale jeugdhulp een module beschikbaar te maken die een professionele dag- en nachtopvang voor jonge kinderen onder de zes jaar, voor broers en zussen, en voor kinderen met een beperking mogelijk maakt. Het voornaamste doel van de plaatsing zal het aanbieden van perspectiefzoekende of perspectiefbiedende pleegzorg zijn, al dan niet met pedagogische en agogische ondersteuning, voor de genoemde doelgroepen. Maar de hulpverleningsvariant van kortdurende crisisopvang behoort zeker ook tot de mogelijkheden.

Een gezinshuis bestaat uit ten minste één gezinshuisouder met een professionele opleiding in het begeleiden van kinderen. Een gezinshuisouder kan in dienst zijn bij een zorgaanbieder of kan op zelfstandige basis werken. In beide gevallen moeten ze een overeenkomst hebben met een jeugdhulpvoorziening. Op federaal niveau zullen de nodige afspraken moeten worden gemaakt voor een volwaardig statuut voor gezinshuisouders. Daarbij zullen waarschijnlijk aanvullende afspraken moeten worden gemaakt over het tewerkstellen van huisarbeiders.

De overeenkomst voor de tewerkstelling van huisarbeiders heeft als kenmerk dat de werknemer zich ertoe verbindt om, onder het gezag van een werkgever, arbeid te verrichten tegen betaling, in zijn woonplaats of op elke andere door hem gekozen plaats, zonder dat hij onder het toezicht of de rechtstreekse controle van die werkgever staat. Uit die definitie blijkt dat de overeenkomst met een huisarbeider zich door twee kenmerken onderscheidt van andere arbeidsovereenkomsten: enerzijds voert de werknemer het werk thuis of op elke andere door hem gekozen plaats uit, anderzijds voert hij het werk uit zonder toezicht of rechtstreekse controle van zijn werkgever.

In ieder geval zorgt een jeugdhulpvoorziening voor pedagogische en agogische begeleiding, en voor vervanging als dat noodzakelijk is. Op die manier wordt de kwaliteit van de begeleiding gewaarborgd en is er een oplossing bij ziekte of andere noodgevallen.

De indieners van deze conceptnota gaan uit van een bezetting van vier kinderen in een gezinshuis. Voor de opvang en omkadering van een gezinshuis met vier kinderen gaan ze uit van een kostprijs van 145.000 euro op jaarbasis. Als een gezinshuisouder ervoor kiest om maar twee kinderen op te vangen, wordt de financiering proportioneel verminderd. Op termijn moet die oefening leiden tot het verminderen van het aantal plaatsen voor jonge kinderen in voorzieningen. Een plaats in een voorziening kost gemiddeld 50.000 euro op jaarbasis. Een gezinshuis voor vier kinderen betekent op termijn dat er jaarlijks dus ook 55.000 euro vrijkomt in het bovenstaande voorbeeld. Een deel van dat budget kan ingezet worden voor de pedagogische ondersteuning vanuit een jeugdhulpvoorziening. Het resterende verschil kan worden geïnvesteerd in jeugdhulp, bijvoorbeeld in het kleinschaliger maken van het overblijvende residentiële aanbod.

De gezinshuizen in dit voorstel verschillen van de gezinstehuizen die op papier nog bestaan in Vlaanderen, maar niet meer operationeel zijn. Het doel van die residentiële hulpverleningsvorm was om kinderen en jongeren in gezinsverband op te vangen in een kleinschalige setting. Die vorm van jeugdhulpverlening werd nader bepaald in het besluit van de Vlaamse Regering van 13 juli 1994 inzake de erkenningsvoorwaarden en de subsidiënormen voor de voorzieningen van de bijzondere jeugdbijstand. De minimumcapaciteit van gezinstehuizen in Vlaanderen was vastgelegd op vijf kinderen en de maximumcapaciteit op tien kinderen: van dat aantal werden de eigen kinderen van de gezinstehuisouders afgetrokken. Dergelijke aantallen bleken in de praktijk veel te hoog. De verantwoordelijke van het ge-

zinstehuis moest daadwerkelijk in het gezinstehuis wonen. Bij afwezigheid door bijvoorbeeld ziekte, moest de verantwoordelijke zelf een vervanger aanwijzen en de identiteit van zijn vervanger meedelen aan de administratie, waardoor het systeem niet werkte. Er was immers geen band vereist met een jeugdhulpvoorziening. Bovendien werd er niet gevraagd aan gezinstehuisouders dat ze de nodige opleiding zouden volgen, en was er ook geen pedagogische of agogische ondersteuning. Met de gezinshuizen 2.0 is er een alternatief dat wel aan de randvoorwaarden beantwoordt om succesvol te zijn.

Lorin PARYS
Lies JANS
Marc HENDRICKX
Tine VAN DER VLOET
Peter PERSYN
Elke SLEURS